

Recensioner

Leif Yttergren & Hans Bolling:

Kroppens apostlar: Kvinnliga Gymnastikdirektörer 1864–2020

Stockholmia Förlag, (2022)

Av Susanna Hedenborg

Redan för drygt 200 år sedan (1813) inrättades det statliga Gymnastiska centralinstitutet (GCI). Där utbildades till att börja med män till gymnastikdirektörer. Kvinnor gavs tillträde till utbildningen 1864.¹ I boken *Kroppens apostlar. Kvinnliga gymnastikdirektörer 1864–2020* berättas en fascinerande historia om de kvinnliga gymnastikdirektörernas utbildning, karriärer, familjeförhållanden och sociala förhållanden, samt vilka möjligheter de hade att utöva sitt yrke i Sverige och internationellt.

Några olika perspektiv löper genom boken: en kollektivbiografisk metod, en komparativ ansats samt de teoretiska begreppen handlingsutrymme och professionalisering. Lite förvånande är att författarna inte använder genusbegreppet eller gör en genusanalys med tanke på att de hade kunnat få hjälp att förstå det handlingsutrymme eller de professionaliseringsstrategier som förkom. Samtidigt använder de tidigare forskning där genusanalys använts, vilket stärker deras slutsatser.

Den kollektivbiografiska metoden är viktig (och möjliggörs genom det rika källmaterialet) och ger författarna möjlighet att dra slutsatser som inte bara vilar på individen. Genom att dessutom ställa samma frågor om karriär och familj i olika perioder (den komparativa ansatsen) blir det dessutom möjligt att dra slutsatser om hur gruppens villkor förändrades eller var kontinuerliga. Yttergren och Bolling visar exempelvis att de kvinnor som gick ut 1893 inte kunde kombinera giftermål och yrkeskarriär. Antingen valde de ett liv som ensamstående och arbete eller giftermål och hemmafruarbete. De gymnastikdirektörer som gick ut 1932 kunde däremot i större utsträckning kombinera giftermål och arbete. Författarna visar även att det fanns en stark lojalitet till gruppen och yrkesvalet. Vidare framgår att flera av de kvinnliga gymnastikdirektörerna tillbringade perioder utomlands – en unik möjlighet om man ser till kvinnors andra möjligheter på den samtida arbetsmarknaden.

Begreppet handlingsutrymme ger författarna möjlighet att fokusera vilka hinder och möjligheter de kvinnliga gymnastikdirektörerna mötte när de formade sina liv. Ett exempel på detta är de gymnastikuppvisningar som genomfördes under OS 1912 i Stockholm. Här understryker Yttergren och Bolling att kvinnorna genom särorganisering övervann motståndet från

¹ Hundra år senare (1966) döptes GCI om till GIH. Institutionen bytte namn 1992 till Idrotts-högskolan för att återta benämningen GIH år 2005.

manliga idrottsledare och IOK. Uppvisningen var den enda aktivitet under OS-programmet som kontrollerades av kvinnor och författarna ser den som "en medveten strategi för ökad jämställdhet och plats i det offentliga rummet" (s. 119). De resonerar även med tidigare forskning som pekat ut mellankrigstiden som en tid när kvinnor tar plats i den fysiska offentligheten. Att kvinnor tog plats redan innan första världskriget i andra sammanhang framgår av tidigare forskning, men att de gjorde det även inom idrotten är spännande.² Kanske var särorganiseringen en framkomlig väg inom just denna sektor. Annan forskning har pekat på att i andra kontexter har strävan efter kvinnors jämställdhet vunnit på att kvinnor organiserat sig tillsammans med män.³

Professionalisering kan ses som strategier som tillämpades för att legitimeras yrket. Yttergren och Bolling använder professionaliseringsbegreppet för att förstå hur Föreningen GCI:s agerade. Författarna pekar på att föreningen blev en kunskapsmässig auktoritet och erbjöd kurser till sina medlemmar som därigenom fick möjlighet att utveckla sig själva. Innehållet i dessa kurser kom att påverka hur gymnastikundervisningen bedrevs på andra arenor. Den kunskap man värnade om fick därigenom stor spridning (även internationellt). Mindre framgångsrik var föreningen när det gällde kampen om professionens position i förhållande till läkarkåren och möjligheten att företräda sina medlemmar. I linje med vad läkarkåren önskade delades utbildningen i två – en för gymnastiklärare och en för sjukgymnaster. Sjukgymnastutbildningen flyttades succesivt från GCI till Karolinska institutet med början 1934 och GCI förlorade därmed en kategori gymnaster som istället kom att företrädas av Kvinnliga legitimerade sjukgymnasters riksförbund. Föreningen kom fortsättningsvis inte heller att företräda gymnastiklärarna. Istället blev Svenska gymnastiklärarsällskapet den organisation som förhandlade för gymnastiklärare.

Källmaterialet utgörs av brevsamlingar, tidningar/tidskrifter och annat samtida tryck. Särskilt spännande är de två brevsamlingarna som utgörs av vandringsböcker. Den första är den vandringsbok som cirkulerade mellan de kvinnor som var studenter under perioden 1891 och 1893. Här finns nästan 500 brev från perioden 1893 och 1943 (med ett glapp för perioden 1914 till 1921, då den var förkommen). Breven rör karriären och familjen. Några är korta noteringar medan andra innehåller flera sidor. Förutom texter finns fotografier. Den andra brevsamlingen kommer från kvinnliga studenter som examinerades vid GCI 1932 och berör perioden 1933 till 1992. Författarna resonerar klokt om källmaterialets styrkor och brister i relation till sina möjligheter att skriva de kvinnliga gymnastikdirektörerna historia. Samtidigt tror jag att

2 Ulla Wikander, *Kvinnorarbete i Europa 1789–1950: Genus, makt och arbetsdelning* (Stockholm, Atlas akademi 1999); dens., *Feminism, familj och medborgarskap: Debatter på internationella kongresser om nattarbetsförbud för kvinnor 1889–1919* (Göteborg, 2026).

3 Christina Florin & Bengt Nilsson, *"Något som liknar en oblodig revolution-": jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen* (Umeå, 2000).

de kunnat framhålla förtjänsterna än mer. I en bildtext får vi exempelvis reda på att breven med åren blev mer personliga (s 29). Jag hade gärna sett mer av liknande kommentarer eller analyser vad gäller materialet. Vad som är möjligt att berätta om sig själv i olika tider säger något om de normer som finns om karriär, familj och intressen – den sociala konstruktionen av självet. Här finns intressanta exempel från den så kallade 'Nya biografin'.⁴ Självklart kan breven även berätta om vad som inte är möjligt att uttrycka i en viss tid, och hur människor bröt mot normer.

4 J. B. Margadant, *The New Biography: Performing Femininity in Nineteenth-century France*, (Berkeley, CA: University of California Press 2000); Kirsti Niskanen, *Karriär i männens värld: nationalekonomen och feministen Karin Kock*, (Stockholm 2007); John Bale, Mette Krogh Christensen & Gertrud Pfister, *Writing Lives in Sport: Biographies, Life-histories and Methods*, (Aarhus, 2004).